

Pojava Zapadne filozofije i nauke: Društveno-politički i kulturni kontekst

Ermin Sinanović(ISTAC, Kuala Lumpur)

Uvod

U ovome eseju ćemo pokušati da u kratkim crtama izložimo glavne aspekte društveno-političke i kulturne historije Zapada kako bismo pokazali postepeno pojavljivanje filozofije i nauke u Zapadnoj civilizaciji. Esej će pokušati da skicira moralnu borbu i originalne intelektualne aktivnosti koje su, konsekvantno, dale impuls dubljoj transformaciji Zapadnih društava.

S druge strane, članak teži ka analizi novog društvenog dinamizma i naglašavanju njegovog uticaja na pojavu novih institucija na Zapadu. Drugim riječima, pokušaćemo ustanoviti konvergentne tačke u historijskim trendovima koje su dale poticaja pojavi fenomena Zapadne filozofske i naučne tradicije. U dodatku, intelektualna tradicija je posebno naglašena.

Stoga, pojavu filozofije i nauke na Zapadu treba posmatrati kroz ove leće kako bismo zadobili potpunu sliku tih dinamičnih sila. Esej će, pored ovoga okvira, biti baziran na pristupačnim izvorima zarad verifikacije i dubljeg razumijevanja njegovih namjera.

Širenje kršćanstva u Zapadnoj Evropi

Sredinom 8. stoljeća široko područje Mediterana je došlo u ruke muslimana. Kršćanski svijet, koji je bio razdužen dužinom sjevernoafričke obale, italijanske obale i ostrva, i na iberijskom poluotoku se morao povući u srce Evrope. Dodatna opasnost je došla sa Istoka pojavom Avara.¹ Kao rezultat ovih događanja, jedini prostor koji je ostao na raspolaganju za širenje kršćanstva je bio u Sjevernoj i Zapadnoj Evropi. Tokom Charlemagne-ovog doba (u. 814 n.e.), "...čitava germanska rasa u Evropi (osim Skandinavije) [je dovedena] u kršćanski krug."² Charlemagne je patronizirao nauku i umjetnost, ohrabrujući time učenjake da dođu, studiraju i predaju u školi pri njegovoj kraljevskoj akademiji. Zato nije začuđujuće da su se mnogi poznati i originalni učenjaci pojavili u ovome periodu, John Scotus Eriugena i Alcuin među ostalima.³

Još prije toga, a ponekad i istovremeno, velika seoba istočnih plemena, Avara i Slovena, je rezultirala u naseljavanju Južne Rusije, Balkana i Istočne Evrope. Veliki broj njih je primio (ili bio primoran da primi) kršćanstvo. Misionarske aktivnosti su proširene i na Britansko otočje, gdje su Engleska i Irska uveliko kristijanizirane.

Ovaj moralni dinamizam, širenje kršćanstva među paganskim narodima Evrope i Azije, i originalna intelektualna aktivnost oblikovana karolinškom tradicijom je postavila temelje događajima koji su uslijedili. Međutim, treba priznati da bi ovi naponi bili uveliko uzaludni da nije došlo do drugog razvoja događaja, prvenstveno vezanih za muslimansku ekspanziju.

¹ Vidjeti William H. McNeill, *The Rise of the West* [Šuspon Zapada] (Chicago: The University of Chicago Press, 2. Izd. 1991), 441-4.

² Ibid., 445.

³ Vidjeti Michael Haren, *Medieval Thought: The Western Intellectual Tradition from Antiquity to the Thirteenth Century* [Srednjevjekovna misao: Zapadna intelektualna tradicija od drevnoga doba do trinaestog stoljeća] (Hampshire: The MacMillan Press, 2. Izd. 1992), 72-82.

Nakon što su Muslimani zauzeli čitavu Sjevernu Afriku i [paniju, rapidan razvoj i prosperitet je došao do izražaja, a [panija je ušla "...u svoje zlatno doba..."⁴ Ovi će se neovisni događaji pokazati ključnima u procesu prenošenja znanja na Zapad. Zato treba ovdje zastati na trenutak i dublje analizirati uzroke pojave inovativnog, originalnog i kritičkog razmišljanja na Zapadu.

Dok su Bizantija i muslimanske zemlje bile pretrpane različitim institucijama, takvo što nije postojalo na Zapadu. S druge strane, zaostavština ovih dviju sila je bila pristupačna Zapadnjacima koji nisu bili uplašeni da ju upotrijebe. Jedan od razloga je da je Katolička Crkva (bez obzira na sve kočnice koje je postavila na razvoj nauke), sa svojim univerzalnim pozivom, obezbijedila čvrste i sigurne temelje duhovnoj stabilnosti. Pored toga, upjesi franačke armije su dali novostečeno smpouzdanje koje je tako potrebno da bi se udubilo u filozofske i naučne dubine. Kao rezultat, intelektualna živahnost koja se kasnije pojavila na Zapadu postaje puno razumljivija u svjetlu ove analize.

Prenošenje islamske tradicije⁵

Tek je sa prenosom islamske tradicije i nauka, posredstvom prevođenja, Zapadna filozofska i naučna tradicija zadobila taj odlučujući prodor. "Apsorpcija Aristotelove filozofije od strane latinskih učenjaka je tako nerazdvojno povezana sa njihovim otkrićem arapske misli."⁶

Dva ključna grada u [paniji, Toledo i Saragosa, su pala pod kontrolu sjevernih kraljevstva u krstaškim ratovima 1085. i 1118., respektivno.⁷ Muslimani su izgubili Siciliju 1091.⁸ Mnogi rukopisi u lokalnim bibliotekama su pali u ruke osvajača. Shvatajući ogromne potencijale ovoga bogatstva, mnogi učenjaci su se upustili u prevođenje. Značajan među njima je bio Raymond de Sauvetat, nadbiskup Toleda u periodu 1126-1151.⁹ Ovaj se prevodilački pokret prvenstveno raširio u mediteranskim zemljama koje su skoro oduzete od muslimana: Sicilija, italijanski gradovi-države i, kao što je većprethodno pomenuto, [panija.¹⁰ Nekoliko drugih španskih gradova su postali važni centri prevodilačkog pokreta, posebice Barcelona, Pamplona, Segovia i Leon. Glavne ličnosti toga pokreta su bili Herman Dalmatinski, Robert Ketenežanski i

⁴ McNeill, 447.

⁵ Pod islamskom tradicijom ovdje, u širem smislu, podrazumijevamo sve produkte islamske civilizacije, posebice nauku i druge oblike znanja.

⁶ Haren, 117.

⁷ Josep Puig, "The Transmission and Reception of Arabic Philosophy in Christian Spain (until 1200)," šPrenošenje i prihvatanje arapske filozofije u kršćanskoj španiji (do 1200. n.e.) u *The Introduction of Arabic Philosophy into Europe* šUvođenje arapske filozofije u Evropu], Urednici Charles E. Butterworth i Blake Andree Kessel (Leiden: E.J.Brill, 1994), 9.

⁸ Edward Grant, *The Foundations of Modern Science in the Middle Ages: Their religious, institutional, and intellectual contexts* šTemelji moderne nauke u Srednjem Vijeku: Njihovi vjerski, institucionalni i intelektualni konteksti] (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 23.

⁹ Puig, 10-11.

¹⁰ Za listu prevedenih knjiga vidjeti Armand A. Maurer, *Medieval Philosophy* šSrednjekovna filozofija] (Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2. Izd. 1982), 86-8; Za listu nauka koje su bile prevedene vidjeti Thomas F. Glick, *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* šIslamska i kršćanska Španija u ranom Srednjem Vijeku] (Princeton: Princeton University Press, 1979), 248-76; Za kritičke prikaze osvajanja Toleda od strane Krstaša vidjeti Peter Linehan, *History and Historians of Medieval Spain* šHistorija i historičari srednjekovne Španije] (New York: Oxford University Press, 1993), 204-44.

Rodolphus iz Briža koji je bio Hermanov učenik.¹¹ *Falsafa* (filozofija) je bila glavni predmet njihovog prevođenja. Među svim ovi gradovima Toledo se ispostavio kao glavni centar čitavog pokreta. U Toledu su djelovala dva tima, jedan pod Dominicus Gundisalvus-om, i drugi vođen od strane Gerardusa od Kremone. “Tako je krajem dvanaestog stoljeća Evropa, uključujući kršćanska kraljevstva [iberijskog] poluotoka, mogla čitati el-Kindija, el-Farabija, Ibn Sinu, čak i el-Gazalija.”¹² Uticaji ovih djela su bili prodorni, uglavnom u deifiniciji same filozofije i klasifikaciji nauka. Pojedini kršćanski filozofi su preuzeli čitav niz ideja od njihovih islamskih prethodnika.

Ovo su bile ključne tačke u razvoju naučne tradicije na Zapadu jer je, iako se njihov kontakt sa islamskim znanjem desio još dva stoljeća ranije, tek sada ona zadobila svoj organizirani i sistematizirani oblik.

Obrazovne institucije

Nedugo nakon ovih događaja, a kao njihov neposredan rezultat, jaka intelektualna tradicija je započela svoj razvoj na Zapadu u obliku čuvenih univerziteta. Univerziteti Oxford i Cambridge su zadobili status priznatih univerziteta 1190. i 1209., respektivno. Matematika i astronomija koju su podučavali muslimani je bila predavana ovdje i ranije, a nedugo zatim i muslimanska filozofija je uključena u nastavni program. Aristotelova filozofija je ponovo uvedena na Zapad putem ovih posrednih uticaja.¹³ Još je prestižniji u to doba bio Pariški Univerzitet koji je zadobio univerzitetski status 1215.¹⁴

Gotovo svi vodeći filozofi i teolozi toga doba su bili stacionirani ili na neki drugi način združeni sa ovom institucijom. Imena kao što su Toma Akvinski, Roger Bacon, St. Bonaventure i Duns Scotus su ostavili trajni trag na tome univerzitetu. Samo nekoliko desetljeća kasnije još je jedna institucija ugledala svjetlo dana, ovaj put više posvećena sekularnom nauku. Riječ je o čuvenoj Sorbonni koja je osnovana 1257.¹⁵ Pariški Univerzitet je imao četiri glavne škole ili studija: umjetnost, teologija, kanonsko pravo i medicina. Jedan od glavnih univerziteta toga doba se nalazio i u Bolonji, Italija. Pored fakultetskog obrazovanja, on je nudio i magistrat.¹⁶ S druge strane, na Oxfordu su se izučavale i prirodne nauke. Među prvim naukama koje su preuzete od muslimana i predavane na toj instituciji su bile astronomija, algebra i geometrija. Kasnije, u 13. stoljeću, izučavanje djela Ibn Sine je dominiralo čitavim britanskim obrazovnim sistemom.¹⁷

Ovaj je period bio i svjedokom političke mobilnosti gdje su konfrontacije između Pape i monarha zauzimale glavno mjesto. Monarsi Francuske i Engleske su izašli kao pobjednici iz ovih sukoba, i veći broj nacionalnih država je po prvi put oformljen širom Evrope do 15. stoljeća, kao rezultat ovih događaja.¹⁸ Ovaj politički razvoj je osnažio

¹¹ Puig, 11.

¹² Ibid., 13.

¹³ Za stadije uvođenja arapskih djela u britanskim školama vidjeti Charles Burnett, “The Introduction of Arabic Learning into British Schools,” šUvođenje arapskog naučavanja u britanske škole] u *The Introduction of Arabic Philosophy into Europe*, 40-57.

¹⁴ Frederick Copleston, *A History of Philosophy* (Historija filozofije) 8 tomova (Mahwah: Paulist Press, 1950), 2:212-7.

¹⁵ David Knowles, *The Evolution of Medieval Thought* (Evolucija srednjovjekovne misli), Urednici D.E. Luscombe i C.N.L. Brooke (Essex: Longman Group, 2. Izd. 1988), 139-55.

¹⁶ Haren, 140-1.

¹⁷ Burnett, 43-55.

¹⁸ McNeill, 541-5.

Zapadne institucije. Nakon potpunog sloma muslimana u [paniji 1492., evropski istraživački duh je započeo traganje za širenjem ekonomskih interesa. Stoga imamo otkriće Amerike i uspon merkantilizma. Zapadna filozofska i naučna tradicija je nastavila da se razvija pod ovim uvjetima i tako je ostalo do našega doba.

Zaključak

Kao konsekvencija razvoja koji su spomenuti i analizirani u ovome eseju, pojavila se osovina novog dinamizma koja je dala poticaj novome naučnom, obrazovnom, političkom i ekonomskom progresu Zapada. Ovo je, s druge strane, obezbijedilo plodno tlo za razvoj nove, djelomično sintetičke i visoko originalne, filozofske i naučne tradicije. Vrijedno je pomena da su ove dinamične snage bile u stanju da transformišu nazadnu Zapadnu intelektualnu tradiciju u progresivnu i stabilizirajuću silu. Zato, možemo zaključiti da je okvir kojeg smo preuzeli kako bismo objasnili društveno-politički i kulturni kontekst koji je dao poticaj pojavi filozofije i nauke na Zapadu bio plodonosan. On može biti produktivan i u budućnosti, dajući muslimanima smjernice ka oživljavanju islamske filozofske i naučne tradicije.¹⁹

¹⁹ Na kraju ovoga eseja, neumitno se nameće jedno pitanje: kako to da muslimani, koji su imali isto ovo znanje koje je kasnije Evropa preuzela od njih, nisu razvili nauku na način na koji je to izvršeno na Zapadu nakon 13. stoljeća? Odgovor (ili bolje rečeno pokušaj da se odgovori) je predug da ga uključimo ovdje i to je jedna od tema koja još nije poprimila konačan oblik među učenjacima. Za one koji imaju priliku, vidjeti odličan pregled pokušaja da se odgovori na ovo (i slična) pitanje, kao i neke interesantne sugestije u H. Floris Cohen, *The Scientific Revolution: A Historiographical Inquiry* [Naučna revolucija: Historiografsko razmatranje] (Chicago: The University of Chicago Press, 1994), 384-417.